

3d – 100. Students work with at least two different groups of social services clients.

Key words: bachelor of social work, social worker, curriculum.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2014 р.

Прийнято до друку 29.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Козубовська І. В.

УДК 378.147:365.29

Т. О. Голубенко

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПАТРОНАЖНОЇ
РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ**

У процесі адаптації українського суспільства до процесу старіння населення, забезпечення гармонізації соціальних відносин між представниками різних поколінь дуже актуальним постає питання підготовки майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку, як одного із провідних напрямів соціальної роботи.

Саме патронажна робота направлена на реабілітацію та ресоціалізацію людей похилого віку, які після припинення трудової діяльності залишились поза увагою оточуючого середовища для полегшення процесу адаптації до нових умов існування.

Патронажна робота соціального працівника здійснюється за допомогою створених різноманітних соціальних інститутів із надання соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг, надання матеріальної допомоги, проведенню соціальної адаптації та реабілітації людей похилого віку, які не здатні до самообслуговування.

Спеціаліст соціальної сфери, в силу своїх професійних обов'язків покликаний сприяти гармонізації взаємовідносин людей похилого віку, розвивати у людини здатність та вміння опиратися соціальним колізіям, впроваджувати ефективні, з соціально-педагогічного погляду, рішення і програми у різноманітних сферах соціальної практики і політики, що допомагають людині похилого віку знайти душевну рівновагу, досягнути соціального благополуччя. Багато в чому, цей процес обумовлений усвідомленням особливої місії соціального працівника в суспільстві.

Таким чином, соціальному працівнику доводиться працювати з людьми похилого віку, можливості та ресурси яких не дозволяють вирішувати власні проблеми. Різноманітний характер соціальних проблем та життєвих ситуацій, неповторність особистості кожного клієнта вимагають від фахівця в сфері соціальної роботи не тільки

володіння певним рівнем знань та умінь із застосуванням їх на практиці, але й готовністю до самостійної професійної діяльності.

Взагалі, сьогодні існує нагальна потреба у збільшенні бази знань у майбутнього спеціаліста та підвищенні якості його професійної підготовки, яка ставить питання щодо досконалого дослідження формування у майбутнього фахівця професійних навичок і умінь його у процесі професійної підготовки. Професіоналізм діяльності, різнобічна якісна підготовка майбутнього фахівця стають сьогодні провідними напрямками у підготовці професіонала, розглядаються у єдності його духовна і психологічна сторони, адже сьогодні суспільство чекає від випускників вищих навчальних закладів сміливого творчого мислення, чіткого розуміння цілей державотворення, широкої професійної ерудиції, високої культури і суспільної активності [3].

Теоретико-методологічні та практичні основи підготовки майбутніх соціальних працівників відображені у наукових доробках вітчизняних та зарубіжних учених (С. Архипова, І. Богданова, Л. Боднар, З. Бондаренко, Р. Вайнола, Ю. Галагузова, Н. Гордієнко, О. Гура, І. Зверева, А. Капська, А. Конончук, О. Карпенко, І. Козубовська, Г. Лактіонова, Т. Логвиненко, Л. Міщик, В. Поліщук, З. Фалинська, С. Харченко, В. Циватая, Л. Штефан та ін.).

Для виділення невирішених раніше частин загальної проблеми пропонується розглянути актуальність вивчення процесу готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку; висвітлити деякі аспекти формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку; визначити шляхи вдосконалення процесу формуванні готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку.

Мета статті – розкриття процесу формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку у соціально-педагогічному аспекті.

Проблеми професійної підготовки фахівців із соціальної роботи, які здатні здійснювати патронажну роботу з людьми похилого віку, що не здатні до самообслуговування, стає все більш нагальною потребою сучасного суспільства, і займають у соціальній сфері особливе місце, так як розкривають одночасно два аспекти формування особистості фахівця, перший пов'язаний із становленням професійно важливих якостей особистості, а другий – з формуванням готовності до патронажної роботи з людьми похилого віку майбутнього соціального працівника.

Основою готовності до патронажної роботи з людьми похилого віку є професійна зрілість, яка розглядається як специфічне особистісне новоутворення, що відображає рівень професійного розвитку людини і виявляється у прагненні та здатності до самовизначення і самореалізації засобами суспільно-корисної діяльності у певній галузі виробництва матеріальних чи духовних благ. Показниками виникнення професійної

зрілості як особистісного утворення є сформованість та інтегрованість її складових, а також здатність людини вирішувати актуальні для неї задачі професійної діяльності чи професійного розвитку [1].

У «Новому тлумачному словнику української мови» поняття «формування» окреслено як «надавати чому-небудь певної форми, вигляду тощо; виробляти певні якості, риси характеру та ін.» [5, т. 3, с. 666]. У педагогіці формуванням називають процес становлення особистості в результаті об'єктивного впливу спадковості, середовища, цілеспрямованого виховання й власної активності (самовиховання), педагогічне управління індивідуальним становленням людської особистості.

Формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку можна визначити як процес цілеспрямованого й систематичного впливу на мотиваційну, когнітивну та емоційну сферу студентів, метою якого є становлення такої особистості, яка усвідомлює значення складової своїх професійних обов'язків, має розвинуті теоретичні знання, морально-особистісні якості та практичні вміння соціального працівника у сфері патронажної роботи з людьми похилого віку, що забезпечують готовність майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку.

У процесі формування готовності майбутнього соціального працівника до патронажної роботи з людьми похилого віку ми виділили наступні компоненти:

- мотиваційно-ціннісний компонент, що включає потребу досягнення успіху у майбутній професійній діяльності а також позитивне відношення до професії;
- змістово-професійний компонент, що включає в себе сформованість необхідних знань для здійснення патронажної роботи з людьми похилого віку;
- когнітивно-операційний компонент, що включає в себе здатність адекватно оцінювати себе та інших, та уміння розпізнавати сприймання;
- практично-діяльнісний компонент, включає в себе застосовувати на практиці отримані знання, вміння та навички у процесі здійснення патронажної роботи з людьми похилого віку.

Актуальність формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку визначається необхідністю створення умов для розвитку їхньої особистості, а також здатності створювати нові знання. Орієнтація студентів на репродуктивне відтворення знань, яке зводить професійну підготовку майбутнього фахівця до запам'ятовування та заучування, призводить до неусвідомленого засвоєння навчальних курсів.

Розглядаючи готовність майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку як структурне утворення, ми виділяємо наступні підходи у процесі формування її компонентів.

Сутність першого підходу полягає в тому, що стихійні, або спеціально організовані викладачем умови навчальної діяльності та

взаємовідносини вибірково актуалізують окремі ситуативні спонуки, які при систематичній актуалізації поступово переходять у стійкі мотиваційні новоутворення.

Сутність другого підходу полягає в тому, що студенту пропонуються в готовій формі цілі, ідеали, професійно-етичні норми тощо, які на думку викладача поступово мають перетворитися у внутрішні переконання. Повноцінне формування мотиваційно-ціннісної системи особистості має включати в себе обидва підходи.

Таким чином, механізм формування мотивації та орієнтації до патронажної роботи з людьми похилого віку – це сукупність закономірних зв'язків та відношень, що обумовлюють процес засвоєння соціальних цінностей, норм і правил поведінки, формують у індивіда специфічні ціннісні орієнтації та установки.

Всебічна взаємодія викладача та студента на основі єдності мети та формування особистої відповідальності за результати навчання, сприяють створенню умов для відносно стійкої відповідності мотивів та цілей навчальної діяльності. У своїх дослідженнях зарубіжні психологи І. Конел та Р. Райан довели що позитивний вплив на мотивацію поведінки справляє наступна причинно-наслідкова схема: невдача завжди повинна пояснюватися недостатністю зусиль, або, іншими словами, при поясненні невдачі студенти повинні апелювати до внутрішніх нестабільних факторів.

Цілеспрямована робота із формування мотиваційно-ціннісного навчання повинна бути основною складовою процесу навчання, оскільки вона забезпечує усвідомлений характер постановки особистих цілей, та регулювання студентами власної навчально-пізнавальної діяльності.

Розвиток змістово-професійного компоненту готовності до патронажної роботи з людьми похилого віку майбутнього соціального працівника у вищому навчальному закладі, є процесом формування у студентів образу фахівця та професійної діяльності; стратегії майбутньої професійної діяльності виразом якої, є цілісне уявлення про власну професійну кар'єру. Уявлення про кар'єру є динамічним утворенням, що відображає суб'єктивну модель професійного розвитку людини.

Формування даного уявлення в свідомості студента відбувається за допомогою аудиторних занять за такими дисциплінами як: вступ до спеціальності, теорія соціальної роботи, соціальна політика в Україні, методи та технології соціальної роботи, етика соціальної роботи, соціально-медичний патронаж, соціальна геронтологія тощо. В ході вивчення даних дисциплін студент оволодіває знаннями, що створюють у нього образ професії, який включає в себе: цілі та завдання соціальної роботи, історичні етапи становлення соціальної роботи в Україні та світі, знання, уміння та навички, які необхідні соціальному працівнику для ефективного виконання патронажної роботи з людьми похилого віку, морально-етичні норми та цінності практичної соціальної роботи, особистісні якості, якими має

володіти соціальний працівник, методи та форми патронажної роботи з людьми похилого віку, соціальних установ тощо.

Формування когнітивно-операційного компоненту готовності майбутнього соціального працівника до патронажної роботи з людьми похилого віку, на думку російського вченого Д. Фельдштейна, у період навчання у вищому навчальному закладі для студента є актуальним вирішення протиріччя між об'єктивними та суб'єктивними факторами розвитку особистості. З одного боку, існує потреба у саморозвитку та самореалізації, а з іншого, є об'єктивна необхідність входження в соціальне життя через взаємодію з іншими, для того щоб відчутти себе повноправним та значимим суб'єктом соціуму [4].

Практично-діяльнісний компонент передбачає практичне навчання. Практичні заняття у формі проходження практики на всіх стадіях навчання, дидактичних ігор, тренінгів, практичних ситуацій, практики в соціальних службах та громадських організаціях виступають засобом формування у свідомості студента образу професії.

Практика – це особлива форма навчальної діяльності як з боку викладачів, так і з боку студентів. Метою практики з боку викладача є: надання студентам можливості поєднати їх теоретичні знання про соціальні проблеми та шляхи їх вирішення з практичним досвідом; надати студентам можливість пропонувати власні варіанти вирішення конкретних соціальних проблем. Метою практики з боку студентів є: оволодіння навичками оформлення відповідних документів; розробка плану вирішення конкретної соціальної проблеми; безпосередня робота із вирішення конкретної соціальної проблеми; оволодіння навичками ефективної комунікації при патронажній роботі з людьми похилого віку тощо.

Практичне навчання сприяє розвитку професійно важливих умінь та навичок. Їхній розвиток вимагає особливої взаємодії викладача і студента, що базується на суб'єкт – суб'єктному підході, на рівності партнерів, прийнятті позиції іншої людини. При такій формі взаємодії формується здатність реалізовувати соціально-перцептивні уміння. Крім того, в навчальному процесі така форма взаємодії викладача і студента передбачає відсутність оцінювання, що є проявом поваги і довіри, а також створення особливого емоційного забарвлення процесу комунікації, що проявляється у відвертості та природності прояву емоцій, сприяючи виникненню синхронності та розвитку емпатійних переживань; розвиток здатності бачити, розуміти та активно використовувати широкий спектр комунікативних засобів.

Готовність майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку має розглядатися, як частина загальної проблеми готовності до професійної діяльності. Феномен готовності має у кожному випадку конкретний специфічний прояв та структуру. В основу нашого дослідження лягли теоретичні положення М. Дьяченко, Л. Кандилович, О. Карпенко, М. Левченко, С. Максименко, О. Мешко, які трактують готовність до професійної діяльності як інтегральне

утворення особистості майбутнього фахівця, яке є результатом підготовки до конкретного аспекту цієї діяльності і об'єднує в собі когнітивний, мотиваційний, операційно-дійовий, емоційно-вольовий компоненти: знання, вміння, навички, особистісні якості, адекватні вимогам діяльності. Формування готовності майбутнього соціального працівника здійснюється шляхом формування усіх її компонентів, при домінуючій ролі того, чи іншого компонента, у залежності від виду діяльності, в умовах спеціально організованого навчання, що спрямоване на оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями.

Таким чином, можна зробити висновок, що сьогодні особистість соціального працівника визначає стан соціальної сфери держави, від рівня культури, професійної фахової підготовки, широкого кругозору і громадянської позиції якого безпосередньо залежать результати соціального розвитку суспільства. У наш час основним критерієм оцінки випускника вищого навчального закладу є, в основному, знання, тоді як визначальним фактором успіху його професійної діяльності виявляється сформованість, цілісність його особистості, духовне багатство, моральний та естетичний образ, що спроможний захистити молодого фахівця від професійної деградації, проте саме теоретичних і практичних знань не вистачає студентам, глибокого розуміння необхідності та важливості здійснення патронажної роботи з людьми похилого віку і готовності до неї.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із висвітленням практичного контексту проблеми формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку.

Список використаної літератури:

- 1. Гудима О. В.,** Снігур Н. І. Формування психологічної готовності студентів ВНЗ до оволодіння майбутньою професією / О. В. Гудима, Н. І. Снігур // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. – 2012. – Вип. 18. – С. 228.
- 2. Капська А. Й.** Соціальна робота: навч. посібник для вузів / А. Й. Капська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 325 с.
- 3. Онуфрієва Л. А.** Формування психологічної готовності випускників педагогічних спеціальностей ВНЗ до професійної діяльності / Л. А. Онуфрієва // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. – 2011. – Вип. 13. – С. 185.
- 4. Фельдштейн Д. И.** Психология взросления: структурно-содержательные характеристики процесса развития личности. Избранные труды / Д. И. Фельдштейн. – М. : Московский психолого-социальный институт : Флинта, 1999. – 672 с.
- 5. Яременко В.** Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Аконті, 2007. – Т. 3. – 862 с.

Голубенко Т. О. Соціально-педагогічні аспекти готовності соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку

У статті розглядаються соціально-педагогічні аспекти формування готовності соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку як складна комплексна система, між компонентами якої існують стійкі функціональні зв'язки. Охарактеризовано структурне утворення та виділено підходи у процесі формування її компонентів, які забезпечують необхідну професійну підготовку.

Ключові слова: патронажна робота, соціальний працівник, людина похилого віку, готовність.

Голубенко Т. А. Социально-педагогические аспекты готовности социальных работников к патронажной работе с пожилыми людьми

В статье рассматриваются социально-педагогические аспекты формирования готовности социальных работников к патронажной работе с пожилыми людьми как сложная комплексная система, между компонентами которой существуют стойкие функциональные связи. Охарактеризованы структурное образование и выделены подходы в процессе формирования ее компонентов, которые обеспечивают необходимую профессиональную подготовку.

Ключевые слова: патронажная работа, социальный работник, человек пожилого возраста, готовность.

Golubenko T. A. Social and pedagogical aspects of preparedness of social workers to work with the patronage elderly

The article deals with social and educational aspects of preparedness of social workers to work with patronage elderly as a complex integrated system between the components of which are stable functional connections. The characteristic structural formation and selected approaches to the process of its components, which provide the necessary training.

Key words: patronage job, social worker, elderly people, readiness.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Карпенко О.Г.